

ROGALAND STATSADVOKATEMBETER

Justis – og beredskapsdepartementet
Postboks 8005 Dep
0030 OSLO

Deres ref: 16/7844 ESS SSA/bj

Vår ref: Haugnes

Høringsuttalelse – strengere straffer for flere lovbrudd m.m.

Vi viser til departementets høringsskriv av 19. desember 2016 m/vedlegg.

Høringsnotatet reiser flere interessante problemstillinger. Det gir interessante tilnærmeringer til flere aspekter rundt straffeutmåling i saker hvor gjerningsmannen har begått flere straffbare forhold.

Generelt:

Det er ikke vanskelig å være enig i at det ikke er strafferammene, men straffenivået, som er det sentrale ved straffeutmålingen. Å høyne strafferammene, både ved enkelttilfeller, ved konkurrans eller ved gjentakelsestilfeller, hvor straffen (unntaksvis bare i ekstreme tilfeller) sjelden nærmer seg taket i de eksisterende strafferammene, har ingen hensikt. Det er eksempelvis nok å vise til straffeutmålingen for en av de mest anvendte straffebudene, grovt tyveri, hvor straffeutmålingen sjelden kommer over et nivå som skal utmåles i dager til tross for at strafferammen er seks år. Politiske signaler om at straffenivået bør høynes kan gis på annen måte uten at strafferammen behøver å bli endret og aktørene i strafferettspleien bør være lydhøre for slike signaler.

Men for enkelte alvorlige straffbare forhold, hvor straffenivået ligger opp til taket eller i hvert fall på øvre halvdel av rammen, kan strafferammen, selv med forhøyelse for konkurranse, være et tak for straffeutmålingen. Selv om vi etter våre straffeutmålingsprinsipper må akseptere at et tak for samlet straff må settes, kan det i gitte tilfeller virke støtende at f.eks. et drap ikke har noen skjerpene betydning. Det har neppe vært noen tilfeller, men en kan tenke seg at en som allerede er dømt for et eller flere drap til lovens høyeste straff, blir domfelt for ytterligere et drap begått før dommen for de andre drapene. Selv om retten finner han skyldig i drap, vil straffen bli 0 år og 0 måneder. Det er vanskelig å forklare dette til de etterlatte eller folk flest. Det er jo ikke prinsipielt noe annet om drap nr. 3 blir pådømt sammen med de to øvrige og straffen settes til det samme som ville ha blitt for to, kanskje også et, drap. Kvantumsrabatten blir synlig i etterskuddstilfellene, men skjult i fellesstraffen ved samtidig pådømmelse.

Også ved andre forbrytelser enn drap vil en støte på samme problematikk. Det gjelder spesielt voldtekter, voldtekter av mindreårige og grove ran. I dag ser en vel en tendens til at det dukker

opp saker med tiltale for gjentatte alvorlige straffbare forhold i større grad enn tidligere. Problemstillingen med at en riktig straffeutmåling blir holdt nede av taket, vil kunne bli en hyppigere foreteelse enn tidligere. Det er god grunn til å vurdere om våre straffeutmålingsregler og vår straffeutmålingspraksis er på høyde med en slik kriminalitetsutvikling.

Det er for de forhold hvor integritetskrenkelsene er mest alvorlig at behovet er mest synlig og at strengere reaksjoner kan være nødvendig. At strafferammen skal være den samme for 77 drap som for et enkeltstående drap er vanskelig å forstå, men enda mer enn at straffen ikke nødvendigvis blir større i disse tilfelle. Men også for gjentatte voldtekter (se nedenfor) (strl. §§ 291-293), gjentatte voldtekter mot mindreårige barn (str. §§ 299-302) og grove ran (f.eks "Nokasran" og verditransportran) kan en lett tenke seg at riktig straffeutmåling kan bli hindret av for lave strafferammer ved konkurrans.

Selv om strafferammen i konkurrenstilfeller økes til 30 eller 40 år er det ikke vanskelig å tenke seg eksempler som stanger i taket. I en rettstat må en sette en øvre grense for hva som kan idømmes. Denne grensen bør tilpasses virkeligheten. Men for straffbare handlinger hvor ordinær strafferamme er 15 år bør en ved gjentakelser kunne heve strafferammen til det dobbelte. Tross alt, om en ga Utøya-terroristen 40 års fengsel så tilsvarer ikke det mer enn ca 6 måneder pr drap. I tillegg kommer alle drapsforsøkene etc.

Resttid m.m:

Et forhold som ikke vi ikke kan se er drøftet i høringsnotatet er betydningen av at det i straffen inkluderes resttiden fra en tidligere dom eller en betinget (del av) dom. Dette er tidligere utmålt straff for andre forhold enn de som nå skal pådømmes. I dag ser en ofte at disse blir tillagt straffen skjønnsmessig; det riktige må være å utmåle straff for de nye forholdene og så tillegge resttiden eller den betingede dommen uavkortet til denne straffen. Vi ser kriminelle som er blitt prøveløslatt fra lengre fengselsstraffer begår alvorlige straffbare handlinger i prøvetiden. Er det riktig at resttiden skal inngå ved beregningen av hva som kan idømmes (både i og utenfor konkurrenstilfeller). Et eksempel: En person blir løslatt for en dom på 18 års fengsel med en resttid på 6 år. Vedkommende begår i prøvetiden et dobbeltdrap som skulle kvalifisere til 21 års fengsel etter dagens regler uten å inkludere resttiden for den tidligere dommen. Hvorfor skal det at vedkommende har begått en så alvorlig straffbar handling at den kvalifiserer til lovens maksimum samtidig innebære at han i realiteten blir benådet for resttiden for straffen utmålt ved en tidligere dom. Det bør vurderes om ikke slik usonet straff bør komme i tillegg til den straff som nå konkret skal utmåles uavhengig om dette samlet overstiger strafferammen. Eller sagt på annen måte; strafferammen gjelder for de nye straffbare forholdene, ikke for tidligere utmålt, men ikke avsont, straff. Dette vil også være rimelig sett i forhold til en som begår tilsvarende forbrytelser uten å være tidligere straffet, eller hvor den tidligere dommen er sont fullt ut eller begikk det nye forholdet etter utløpet av prøvetiden.

Sammenhengende forhold:

Et fortsatt sammenhengende straffbart forhold kan medføre vanskeligheter. Det synes ikke rimelig at en som over tid har begått flere alvorlige handlinger (f.eks voldtekt overfor stedatter), og en velger å kalle de et sammenhengende forhold, skal ha lavere strafferamme enn om disse handlingene ble konkretisert til to eller flere enkelttilfeller. Ofte er det tilfeldighetene som avgjør om det anses som enkeltforhold eller som sammenhengende forhold; det kan være at fornærmedes forklaring mangler tidsmessige knagger for ugjerningene som ble begått mot barnet for flere år siden, mens et annet barn førte dagbok som etterforskerne kunne dra nytte av ved tidfestingen. Straffverdigheten bør være den samme. Det bør innføres en regel om at ved straffbare handlinger bedømt som et sammenhengende forhold kommer lovens bestemmelser om konkurrens til anvendelse dersom retten finner det bevist at har vært begått flere enkeltforhold f.eks flere fullbyrdete samleier med en 10 års gammel jente.

Motsatt synes det ikke rimelig at strafferammen heves fordi en velger å anføre flere grunnlag for en ellers sammenhengende forbrytelse. Den som kjøper/innfører 5 kilo amfetamin til Norge, og oppbevarer/videreselger stoffet kan få utferdiget en tiltale med to grunnlag begge med strafferamme på 21 år; det ene for kjøpet/innførselen, det andre for oppbevaringen/salget i Norge. Andre ville nøyd seg med en tiltale for omsetningen (slutthandlingen) eller brukt samtlige befatninger med stoffet i et og samme grunnlag. Slike forskjellige påtalemessige måter å bedømme et straffbart forhold på bør ikke ha betydning for strafferammen.

For visse kategorier straffbare forhold kan det fremstå som rigorøst å bruke skjerpelse ved konkurrans da loven eller straffeutmålingspraksis har bestemmelser som fanger opp straffverdigheten ved gjentatte handlinger. Spesielt gjelder dette narkotikasaker hvor straffverdigheten er knyttet til mengden av det narkotiske stoffet vedkommende har hatt befatning med. Dersom mengden stoff overstiger et bestemt kvantum (f.eks 50 gram amfetamin) vil handlingen bli ansett som grov og får da en videre strafferamme. Uavhengig om kvantumet får betydning for subsamsjonen har mengden stoff betydning for straffeutmålingen. Men skal straffen være forskjellig om noen dømmes for befatning med 200 gram amfetamin ved fem anledninger (og reglene om konkurrens anvendes) eller om vedkommende har hatt befatning med 1 kilo amfetamin ved en anledning. I dag blir straffskjerpelsesprinsippet ikke benyttet i sin rene form i disse sakene. Det ville ha innebært at straffen for første overtredelse av befatning med 200 gram ble satt til 1 år og 6 måneder (jf RT 2013-633 pkt 11), skjerpelsen for det andre til samlet 2 år og 6-8 måneder, det tredje til 3 år og 3-5 måneder, fjerde 3 år og 8-10 måneder og endelig straffen for alle forholdene samlet til noe over 4 år. (Med forslaget til skjerpelser som antydnet i høringsnotatets sider 18-19, vil straffeskjerpelsene bli enda høyere). Men straffen for befatning med 1 kilo amfetamin settes i dag til ca 3 år (jf RT 2015-1124) uansett om det er en engangshandling eller samlet vekt for befatning med flere forhold. I disse tilfellene utgjør verken strafferammen eller konkurransreglene noe problem; straffeutmålingen for narkotikaforbrytelser har utviklet sitt eget løp tilpasset virkeligheten.

Tilsvarende problemstillinger er ved økonomiske forbrytelser eller forbrytelser hvor borttatte verdier eller skadens omfang er sentrale utmålingsmomenter. Eksemplet i høringsutkastets side 4 om gjentatt underslag illustrerer dette. Også her har utmålingspraksis funnet et løp tilpasset disse forbrytelseskategoriene hvor det totale omfanget målt i økonomiske verdier, ikke straffskjerpning for stadig nye enkeltforhold, er det sentrale ved straffeutmålingen.

En kan også nevne familievoldssakene (mishandling i nære relasjoner) som omfatter alvorlige eller gjentatte enkelthandlinger og av den grunn ikke bare er gitt en egen straffebestemmelse, men med skjerpert strafferamme i forhold til straffen for enkelthandlinger som trusler eller kroppskrenkninger. Her har lovgiver til en viss grad fanget opp konkurrens i strafferammen.

Behovet for konkurransregler:

Den utmålingspraksis som er meislet ut i f.eks narkotikasaker og økonomisaker, en praksis som jeg holder for å være korrekt, viser at det er vanskelig å anvende like konkurransregler for alle typer straffbare forhold. Det bør lede til at vi kan ha en heller pragmatisk innfallsvinkel til problemstillingen. I de aller fleste tilfeller (eller en kan si, nesten uten unntak) har heving av strafferammen grunnet konkurrens ingen betydning. Paradoksalt nok finner en kanskje unntakene der hvor konkurrens i dag ikke medfører noen hevning av strafferammen (f.eks drap og "mordbrann"(strl.§ 355). Hvorfor skal en ha konkurransregler som ikke er reelle? Eller kanskje bedre; bør en kanskje begrense konkurransreglene til forbrytelseskategorier hvor det er en viss grad av sannsynlighet for at regelen noensinne skal komme til anvendelse.

Grunnet konkurransreglenes anvendelse, samt for å unngå de problemer med særegenheter i enkelte forbrytelseskategorier, kanskje også med et sideblikk til folks rettsfølelse for slike gjentatte forhold, bør konkurransreglen begrenses til de alvorligste straffbare handlingene, og primært til der det skjer alvorlige integritetskrenkninger. Det ideelle var å begrense det til

straffebud med en relativ høy strafferamme (f.eks. 10 år), men det ville også fange opp tilfeller som kanskje ikke ligger i konkurransskjerpelsens kjerneområde (f.eks. strl. § 232, annet ledd 2.pkt, narkotikaforbrytelse med meget betydelig mengde). Det kan synes mer hensiktsmessig at en konkurransbestemmelse direkte angir hvilke straffebud som ved gjentatte overtredelser utløser heving av strafferammen.

Retningslinjer for straffeutmåling:

Som tidligere nevnt er det sjelden i dag at den konkrete straffeutmålingen når taket av strafferammen. Det kan derfor være viktigere å gi retningslinjer for hvordan straffen skal utmåles når siktede har begått flere straffbare forhold slik at gjentatte forbrytelser får et reelt tillegg selv om straffen ikke nærmer seg strafferammen. Å gi lovbestemmelser for straffeutmålingen kan være vanskelig, til det er kriminalitetsbildet for komplekst, slik at disse må bli generelt utformet. Men forarbeidene kan supplere med mer detaljerte retningslinjer, herunder eksemplifiseringer som vanskelig kan inntas i en lovbestemmelse.

Høringsnotatet gir diverse eksempler fra rettspraksis på hvordan slik straffeutmåling i dag blir utmålt, og hvordan en ser for seg fremtidens utmålingspraksis i konkurrenstilfeller. Dessverre tror jeg eksemplene er noe misvisende; det er de bedre utgavene en har funnet frem til. Det blir ofte en skjønnsmessig fastsettelse av straffen med henvisninger til rettspraksis en finner mest relevant. I dag er det litt for mye at "straffen passende kan settes til..." uten at det redegjøres nærmere for hvordan en kommer frem til det resultatet. Det bør kreves at straffeutmålingen er mer detaljert med angivelser av hvilken straff de enkelte forhold isolert ville ha medført, hvordan en kommer frem til dette og hvilket påslag dette gir til hovedforholdet. Så får en korrigerende sluttsummen med skjerpene eller formildende omstendigheter i sin alminnelighet.

Jeg vil illustrere dette med et eksempel fra en konkret sak (som ikke er rettskraftig avgjort), dog noe forenklet. En person ga seg ut for å være politi, oppsøkte utenlandske prostituerte og tiltvang seg seksuell omgang med i alt 8 kvinner: Jeg tok utgangspunkt i at en (av de mest straffverdige) voldtektene isolert ville gi 4 år. Hvis det hadde vært to voldtekter, ville påstanden vært 6 år og 6 måneder etter samme forholdstall som i RT 2015:401. Altså et tillegg på 2 år og 6 måneder. Hva om det hadde vært tre (like straffverdige) voldtekter. Tillegget må være merkbart, men neppe så stort som for det andre, f.eks. 2 år, slik at straffen totalt ville ha vært 8 år og 6 måneder. Hva så med det fjerde, femte etc. Etter mitt syn må "rabatten" ende i en lengde som uansett gir et merkbart påslag; en voldtektsforbryter skal ikke kalkulere med at hvis hans "dobbeltiliv" rakner, så betyr det ingenting om han voldtar enda noen til. Jeg la på 1 år og 6 måneder for voldtekt nr 4, 5 og 6 og var da totalt opp i 13 år. For voldtekt nr 7 og 8 la jeg på 1 år for hver av disse da disse ikke var like alvorlige som de andre (voldtekt til masturbasjon). Påstanden ble dermed totalt 15 års fengsel, altså taket på strafferammen før hevelsen av strafferammen grunnet konkurrens (21 år). Denne utmålingen har også støtte i RT 2014-1145 (basketballtrenerdommen) når en korrigerer for antall, for forsøkshandlinger og for at flere av voldtektene både var gamle og lå i tid forut for straffeskjerpningen i 2010.

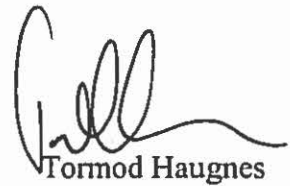
Slik denne er oppbygd, kan enhver se hvilken straff (og straffeskjerpelse) de enkelte forhold gir og hvorfor en ender opp slik en gjør. Straffen blir lett å "overprøve" for aktører som vurderer å anke, for ankeutvalgene om ankene skal henvises og for ankeinstansene.

Ovennevnte eksempel viser også hvorfor det i domspremissene må redegjøres hvilken straff de enkelte idømte forholdene isolert ville ha medført, og hvilke påslag som gjøres i konkurrenstilfellene. En bør bort fra slumpsjønnen selv om det ofte vises til dommer som kanskje gir en viss veiledning. Vi taler her om alvorlige straffesaker og det kan forventes at dommerne (og aktor) gjør seg opp en oppfatning av straffverdigheten av de enkelte forhold. Normalt er det ikke mange forhold i hver sak, enkelte av disse er kanskje lik et annet forhold i saken som det bare kan henvises til. For seriesaker med vinningsforbrytelser (f.eks. 20 innbruddstyverier eller bilbruddstyverier) bør en kunne henvises til et gjennomsnitt dersom ingen

skiller seg spesielt ut. For de minst alvorlige sakene (f.eks som isolert sett ikke ville ha medført mer enn 30 dager) kan en kanskje droppe konkrete utmålinger og at det heller anføres " at de øvrige forholdene isolert idømt total ville ha medført en straff på 45 dager". Det er de mer straffverdige forholdene som hver og et bør kunne få sin egen bedømmelse og ikke blir gjemt bort i en skjønsmessige intetsigelser. Forslaget til ny § 40 bør derfor suppleres med at det bør gjengis i dommen hva retten mener det enkelte forhold isolert kvalifiserer for (dersom dette er over f.eks. 30 dager), hvordan straffeutmålingen for øvrig er oppbygd og hva en for øvrig har lagt vekt på.

Rogaland statsadvokatembeter, den 14.mars 2017

Asbjørn Eritsland

Tormod Haugnes

Kopi: Riksadvokaten, postboks 8002 Dep, 0030 Oslo (ref: 2016/02130-003 ABG/ggr 151)